

UDK: 811.163.42'243:378.147
Pregledni znanstveni rad
Prihvaćen za tisak: 20. prosinca 2012.

Lidija Ban

*Filozofski fakultet Trakijskoga sveučilišta, Edirne, Turska
lidija.ban@outlook.com*

Darko Matovac

*Filozofski fakultet Trakijskoga sveučilišta, Edirne, Turska
darko.matovac@gmail.com*

Jedan na jedan — individualno poučavanje hrvatskoga kao stranoga jezika

U radu se govori o individualnome poučavanju hrvatskoga kao stranoga jezika, tzv. poučavanju jedan na jedan, koje je u literaturi najzanemarenije područje poučavanja stranoga jezika. Raspravlja se o prednostima i nedostacima takvoga poučavanja, osobito u okvirima usustavljenoga školovanja, te o iskustvima koja proizlaze iz takvoga oblika poučavanja. Teorijskim su promišljanjima pridodana i osobna iskustva, a za potrebe rada provedeno je kratko istraživanje s polaznikom individualne nastave hrvatskoga kao stranoga jezika na visokoškolskoj razini. Time se uvidjelo koliko su teorijske pretpostavke o individualnom poučavanju uistinu primjenjive u praksi. Usustavljivanje postojećih i novih spoznaja može pomoći svima.

1. Uvod

Gotovo će se svi predavači koji poučavaju hrvatski kao strani jezik beziznimno složiti da je “metodika nastave hrvatskoga jezika kao sveučilišni predmet orijentirana pretežito na poučavanje hrvatskoga kao prvoga i materinskoga jezika” te da je “poučavanje hrvatskoga kao drugoga i stranoga jezika stručno zapostavljeno” (Aleksovski 2008: 97). Cjelokupna situacija pak po prima drugačija i još složenija obilježja u situacijama kada hrvatskomu jeziku

predavač poučava samo jednu osobu, tj. kada se radi o individualnome poučavanju hrvatskoga kao stranoga jezika ili o tzv. poučavanju *jedan na jedan* (eng. *one to one*). Uobičajeni su nazivi za takav način poučavanja i poučavanje pojedinca, pojedinačna ili individualna nastava. Takva neuobičajena situacija dovodi do razvoja niza posebitosti koje utječu na odnos predavača i osobe koju se poučava jeziku, koje oblikuju ulogu predavača na poseban način, uvjetuju način rada, utječu na odabir radnih materijala, odabir tehnika i aktivnosti kojima se u poučavanju koristi te na motivaciju kao i na odabir i oblikovanje radnoga prostora.

Govoreći o tome što je toliko posebno u poučavanju *jedan na jedan* P. Wilberg (1994), između ostaloga, ističe kako je to vjerojatno najstariji način na koji su se ljudi odlučivali učiti strani jezik te kako je takav način poučavanja često prvi izbor velike većine onih koji uče strani jezik, a stoga i veliko i važno područje tržišta jezičnoga poučavanja. Usprkos tomu to je i najslabije razvijeno područje teorije poučavanja jezika (iako su načela takvoga poučavanja značajna za sve ostale načine poučavanja jezika) pa pred teoriju i praksu poučavanja jezika stavlja najizazovnije prepreke. P. Wilberg (1994) smatra da je grupno poučavanje po svojoj naravi umjetno budući da je prirodan oblik komunikacije obraćanje jednoga jednome, a obraćanje je grupama i upravljanje njima manji dio naših svakodnevnih života pa je, ukratko, bit poučavanja *jedan na jedan* upravo nedostatak umjetnoga.

Kao jednu od ključnih posebitosti, ali i velik problem, stručnjaci ističu nedostatak literature koja se sustavno bavi takvim tipom poučavanja stranoga jezika. Takva literatura rijetka je i za engleski jezik koji je trenutno najutjecajniji i stoga najviše poučavan svjetski jezik — iznimka je primjerice već spomenuti P. Wilberg (1994), a uz njega svakako treba spomenuti i P. Osborne (2005). Za hrvatski je, kao i za ostale tzv. male jezike, takva literatura gotovo nepostojeća. Kada se u toj malobrojnoj literaturi i govori o individualnom poučavanju, najčešće se primjeri odnose na situacije u kojima se poučava poslovni engleski jezik. Primjerice, P. Osborne (2005: 2) za osobe koje se najčešće poučavaju engleskomu kao stranomu jeziku individualnim poučavanjem koristi se engleskim pojmom *executive student* koji se određuje kao osoba koja uči poslovni engleski i već ima određeno radno iskustvo, a slično polazište ima i P. Wilberg (1994) kada kao najčešći cilj individualnoga poučavanja navodi poboljšavanje tzv. menadžerskoga engleskoga. Takvo poučavanje možemo shvatiti kao oblik tzv. instrukcija koje su svagdašnja pojava u sklopu kojih predavač radi s jednom osobom na određeno vrijeme s ciljem poučavanja osnovama stranoga jezika ili, češće, s ciljem uklanjanja određenih manjkavosti u ovladanosti stranim jezikom. Vrlo se rijetko, ako se to uopće i događa, govori o individualnome poučavanju na visokoškolskoj razini, prednostima i nedostacima takvoga poučavanja u okvirima usustavljenoga školovanja te o iskustvima koja proizlaze iz takvoga oblika

poučavanja. Samo kao početno oprimjerenje složenosti problema može se navesti da P. Osborne (2005: 3) navodi kako osoba koja uči jezik pohađajući predavanja temeljena na pristupu *jedan na jedan* očekuje da je program rada skrojen prema njezinim željama i potrebama koje mogu biti katkada i vrlo specifične, tj. da je jednom napisan program podložan promjenama bilo koje vrste u bilo kojemu trenutku, a kako bi se prilagodio zahtjevima osobe koju se poučava. I to uistinu i je tako na tzv. instrukcijama, tj. privatnomu poučavanju. No, naravno, takav pristup programu nikako nije moguć na visokoškolskoj, tj. fakultetskoj razini (ali, više je nego očigledno i da se ne može zanemariti utjecaj koji na izvedbu studijskog programa ima činjenica da na predavanju ipak sjedi samo jedan student).

Individualno poučavanje najčešće se povezuje uz privatne škole stranih jezika koje pružaju takve usluge poučavanja stranih jezika, možda još češće uz tzv. privatne instrukcije, no takav je oblik poučavanja vrlo rijedak u javnim obrazovanim ustanovama. Individualno poučavanje u školama i na fakultetima u pravilu je posljedica spleta okolnosti, a ne uobičajen način rada. U nastavku rada iznose se iskustva proizašla iz takvoga rada. Budući da je individualno poučavanje hrvatskoga kao stranoga jezika u potpunosti zapostavljeno u literaturi, u ovome će se radu predstaviti neka teorijska promišljanja vezana uz takav oblik rada, ali i donijeti neka konkretna iskustva, u skladu s poticajem M. Aleksovski (2008: 97) da se zapišu i opišu sva iskustva iz prakse poučavanja hrvatskoga kao drugoga i stranoga jezika te podijele s kolegama koji se bave istim ili sličnim poslom i kojima mogu biti korisna. Govorit će se o temeljnim pojmovima i pretpostavkama koji se pojavljuju u malobrojnoj literaturi koja se dotiče takvoga oblika rada. Iznijet će se i osobna iskustva dvaju predavača, autora ovoga rada, u radu s pojedincem na visokoškolskoj razini te mišljenje studenta o takvome obliku nastave. Navođenjem stajališta onih koji individualnu nastavu izvode kao i pojedinca koji na takav način uči hrvatski jezik želi se uvidjeti koliko su teorijske pretpostavke o individualnom poučavanju uistinu i primjenjive u praksi. No potrebno je istaknuti i složiti se s P. Wilbergom (1994: 9) kako se niti jedna knjiga ili rad posvećeni individualnom poučavanju ne mogu shvatiti kao jednoznačne upute za takav način poučavanja stranoga jezika, već da najviše što takva djela mogu učiniti je: (i) isticati razliku između takvoga načina poučavanja i klasičnoga načina poučavanja stranoga jezika, (ii) opisivati jedinstvene izazove takvoga načina poučavanja i (iii) pružati “strategije i alate” za tzv. individualni pristup poučavanju.

2. Okolnosti poučavanja

Individualno poučavanje jedinstvena je situacija s jedinstvenim mogućnostima koja pred predavača i onoga koji jezik uči postavlja niz jedinstvenih

izazova (Wilberg 1994: 7). Iako se takva predavanja često doživljavaju kao u mnogo čemu ograničene situacije, predavaču je potrebno imati na umu kako postoji niz stvari koje se mogu raditi s pojedincem, a ne mogu u radu sa skupinom, pa čak i kada se radi o minimalnoj skupini od samo dvije osobe (npr. raditi na prezentaciji bez brige o vremenskoj ograničenosti, upotrebljavati pojedincu prilagođene radne materijale, ponavljati gradivo neograničen broj puta i sl.). Također, predavač mora imati na umu niz specifičnosti koje proizlaze iz takvoga rada, a o kojima se govori u nastavku. Dio posebnosti u individualnom poučavanju odnosi se na praktične okolnosti kao što su materijal i prostor, dio u odabiru pristupa poučavanju.

2.1. Priručnici i materijali

Jedna su od općenitih teškoća u radu s hrvatskim kao stranim jezikom i postojeći priručnici — među njima vlada poprilična šarolikost (Cvikić 2005: 219) i njihov broj nije dovoljan (osobito na srednjim ili višim razinama). Nažalost, nije uvijek riječ samo o kvantitativnome nedostatku priručnika i ostalih radnih materijala, već katkada i onome kvalitativnome, osobito ako u obzir uzmemo pristup razvoju međukulturalnih sposobnosti (Novak-Milić, Gulešić-Machata 2006) ili poštivanje kulturoloških i jezičnih posebitosti pojedinih skupina govornika (Cvikić 2005: 219). Situacija je u novije vrijeme nešto bolja jer je udžbenika više (v. Jelaska 2009, Korljan 2010), primjerice u Hrvatskoj su izišla još tri nova udžbenika (Čilaš-Mikulić, Gulešić-Machata, Udier 2008, 2011, Bošnjak, Cvikić 2012), sva tri popraćena s dodatnim materijalima. Problem neprilagođenosti radnih materijala, udžbenika i vježbenica za hrvatski kao strani jezik još se jače očituje u individualnom poučavanju nego u skupnom budući da su zadatci koji se nalaze u njima često predviđeni za rad u skupini (kako P. Wilberg (1994: 1) primjećuje, nije od velike koristi u poučavanju *jedan na jedan* upotrebljavati priručnike u kojima većina zadataka započinje uputama “postavite studente u krug”). Takvih je zadataka u velikome broju u svim udžbenicima hrvatskoga kao stranoga jezika.

No uz sve nedostatke i kritike koje se u literaturi upućuju ili mogu uputiti priručnicima i ostalim radnim materijalima, predavaču koji radi u inozemstvu i koji nema mogućnost lakoga pronalaska primjeren(ij)e knjižne ili neknjižne građe kako bi se što bolje pripremio za predavanje, svaki je takav priručnik od velike pomoći, a i najjednostavniji tekst, vježba ili zadatak uporište su i vrijedan izvor inspiracije.

I za engleski se jezik, a za koji ima neusporedivo više različitih priručnika nego hrvatski, ističe da se postojeći materijali uvijek trebaju znatno preraditi kako bi bili prikladni za individualno poučavanje. Također, u individualnom poučavanju mogu se rabiti i materijali koje je pojedinac pronašao, sam ili

zajedno s predavačem (Kaye 2007). Osoba koja strani jezik uči sama s predavačem (katkada) nije ni svjesna da predavač uvijek mora dobro promisliti kako će se novinski članci, ulomci iz filmova ili televizijskih emisija, glazbena ili likovna ostvarenja nadovezati na njezine sklonosti, a kako bi rasprava poslije bila što zanimljivija i plodonosnija.

2.2. Prostori

Od iznimne je važnosti i oblikovanje prostora u kojemu se individualno poučava (Wilberg 1994). Dakako, svaki prostor u kojemu čovjek provodi dulje vremena trebao bi prije svega biti ugodan, no prostor za učenje trebao bi biti prozračan, svijetao i ugodne temperature, a u slučajevima kada se predavanje održava u posebno priređenoj prostoriji, predavač bi trebao obratiti pozornost na funkcionalnost uređenja i na usklađenost boja i detalja. Prostor ne bi trebao biti prenatrpan namještajem ili radnim materijalima koji mogu omesti koncentraciju, nego bi trebao ostavljati dojam otvorenosti i organiziranosti. Budući da osoba koja uči strani jezik provodi znatan dio svojega vremena u učionici ili predavaonici, u tom prostoru trebala bi se osjećati dobro te bi ga trebala povezivati s radom, ali i s mogućnošću opuštenosti i ugodne komunikacije. Zidovi mogu biti obloženi radovima koje su predavač i osoba koju poučava zajedno izradili. Time će se osobi koja uči poručiti da se njezinu trudu, kreativnosti i stečenomu znanju pridaje važnost te ju se tako ujedno motivirati i za buduće ostvaraje različitih zadataka. Prostor za učenje svakako bi trebao oplemeniti i biljkom, čime će se doprinijeti stvaranju pozitivnoga ozračja (Wilberg 1994). Kako bi se izbjegla monotonija, osoba koju se poučava trebala bi mijenjati položaj sjedenja ovisno o vrsti zadataka koju radi (sukladno tomu položaj sjedenja trebao bi prilagoditi i predavač). Predavač bi u prostor trebao povremeno unositi i neke promjene, ne samo ukrasnoga, nego i obavijesnoga ili sugestivnoga karaktera (npr. različite priručnike, časopise, fotografije, ukrase povodom blagdana i sl.).

2.3. Položaj u prostoru

Svaki predavač mora biti svjestan i snage govora svoga tijela te bi trebao razmišljati i o načinu na koji se ponaša u prostoriji, primjerice sjedi li preko puta, dijagonalno ili pokraj osobe koju poučava, jer sve su to načini na koje svjesno i nesvjesno signalizira kako doživljava odnos nadređenoga i podređenoga — svjesnim odabirom mjesta na kojemu sjedi, predavač može reducirati i ublažiti svoj autoritativan stav.

2.4. Odnos prema vremenu

Predavač uvijek mora imati na umu odnos između vremena koje on provodi govoreći, tzv. TTT (eng. *teacher talking time*) i tišine, tzv. SSS (eng. *student silence space*), što ističe P. Wilberg (1994). Drugim riječima, predavač bezuvjetno mora paziti na pravilan omjer međudjelovanja i umnoga odmora koji je prijeko potreban i u radu sa skupinom, a osobito je važan u individualnom poučavanju.

2.5. Načini predavanja i pristupi

Postoje različiti načini predavanja, odnosno pristupi, a koje literatura o individualnom poučavanju, primjerice P. Wilberg (1994), naziva i modelima predavanja. Razgovorni način predavanja iziskuje opuštenu situaciju i prirodan razgovor s najmanjom količinom preglumljavanja. Klasični način predavanja uključuje frontalan pristup (prirodan razgovor neće biti uvijek od pomoći jer su mnogi studenti navikli i očekuju dominantan pristup predavača, što proizlazi iz njihova prethodnoga iskustva školovanja ili iz sveopće kulture u kojoj žive). Zabavni način predavanja trebao bi biti zanimljiv, energičan, aktivan i ugodan. Usporeni način predavanja počiva na vrlo razgovijetnom govoru koji je usporen, naglašava riječi, ima prikladnu intonaciju, odnosno počiva na vrlo izraženom poučavateljskom jeziku (Jelaska 2005).

Različiti načini predavanja ne ovise samo o karakteru predavača, nego i o karakteru osobe koju se poučava — predavač se treba prilagoditi i procijeniti sklonosti i navike učenja osobe koju poučava te nastojati u samome početku ne uvoditi korjenite promjene. U početku predavač treba ići ritmom osobe koju poučava, ali poslije može unositi osobne ideje i upotrebljavati različite načine predavanja te različite vrste zadataka, a s kojima će osobu koju poučava postupno upoznavati te ju osposobiti za njihovo razumijevanje i rješavanje. To je dugotrajan proces koji zahtjeva mnogo truda, ali predavanja će prestati biti kontrolirano spontana jednom kada se uklapanjem novostechenih znanja i prijašnjih iskustava uspješno postave temelji radnih navika.

3. Odnos predavača i pojedinca u individualnom poučavanju

Individualno poučavanje donosi mnoge prednosti, ali i nedostatke u odnosu predavača i osobe koja uči strani jezik (Wilberg 1994, Osborne 2005, Kaye 2007). Te prednosti i nedostaci mogu znatno utjecati na njezino napredovanje u ovladanosti stranim jezikom. Odnos predavača i osobe koju poučava u individualnom je poučavanju početna točka od koje kreće predavanje — ako se uspješno ne uspostavi pozitivno radno ozračje i kvalitetno međudjelovanje, ne mogu se očekivati plodonosni rezultati. Oba sudionika procesa moraju biti svjesna prednosti, ali i nedostataka individualnog poučavanja

te dati svoj doprinos i maksimalno iskoristiti uvjete takvoga oblika rada. U takvim okolnostima potrebno je očekivati zalaganje obiju strana. Pristupačnost, otvorenost i razumijevanje nezaobilazni su u poučavanju stranoga jezika — ako predavač preuzme ulogu ili ostavlja dojam jezičnoga arbitra, teško će stvoriti uvjete u kojima će se osoba koja uči strani jezik opustiti i smireno i sigurno upotrebljavati već stečeno znanje ili samostalno izvoditi nove zaključke. Isto tako, ako se ne stvori određena radna disciplina, ne potiče odgovornost i ne uspostavi jasna granica između opuštenoga i formalnoga dijela predavanja, osoba koja uči strani jezik može usvajanjem gradiva pristupiti nedovoljno ozbiljno te time ne izgraditi valjane temelje svoje buduće komunikacijske osposobljenosti.

Prednosti — Uslijed nedostatka grupne dinamike, pojedinac ima ravnopravniju ulogu u samom procesu poučavanja, što je u skladu s novijim pedagoškim pristupima (npr. Bošnjak, Filipović 2009). Kao prednosti za pojedinca ističu se predavačeva potpuna usmjerenost na pojedinca, mogućnost da predavač temeljito prati njegov napredak na svim razinama, a probleme uočava brže i jednostavnije (pa pojedinac ima mogućnost brže i jednostavnije napredovati). Drugim riječima, poučavanje je tempom i strukturom bolje prilagođeno pojedinčevim potrebama, pojedinac ima mogućnost da mu sam predavač bude izvor znanja, jezični model i sugovornik u vježbama.

Prednosti za predavača su mogućnost uspostave korisnijega i boljega odnosa s pojedincem (može bolje uočiti njegove potrebe), mogućnost uspostave prave komunikacije te oslobođenost od brige za razvojem grupne dinamike (ta je briga posebno izražena u radu s nehomogenim skupinama (Gulešić-Machata 2004)). Zbog pojedinaca kojima je potrebno više vremena za usvajanje pojedinih sadržaja, često se u radu u skupini više puta ponavljaju isti sadržaji, a što ostatak skupine prima s negodovanjem budući da se time gubi vrijeme namijenjeno usvajanju novoga gradiva. U individualnom poučavanju predavač može ciljano raditi na zadacima koji su ostali nejasni, dobro uvježbati učestalije jezične pojave, a pojedine osnove iz gramatike čak i prenaučiti. U samostalnome istraživačkome radu nije potrebno u obzir uzimati raznovrsnost skupine, nego predavač može izaći u susret osobi koju poučava i ponuditi joj teme koje imaju veze samo s njezinim osobnim interesima.

Nedostatci — Kao nedostatci za pojedinca ističu se moguća nelagoda uslijed nedostatka sugovornika istoga jezičnoga znanja, a time i nedostatak prilika za uspostavu društvene potpore suučenika ili usporedbe s drugima; veći tjelesni i umni napor, posebno uslijed opasnosti od nedostatka tihoga razdoblja kada se u učenju jezik prima, ali još i ne proizvodi; mogućnost zamora ili dosade ako predavač ne pronađe prikladne pristupe pojedincu ili pojedinac neprikladno reagira.

Predavaču su nedostaci mogućnost većega osjećaja odgovornosti, osobito u slučaju da pojedinac ne uspije postići željenu razinu jezičnoga znanja, posebno zato što znatno veću ulogu u procesu poučavanja igra on sam, dok je u skupnom poučavanju znatno više čimbenika koji mogu povoljno ili nepovoljno djelovati. Teškoća mu je i nedostatak osposobljenosti za takvu vrstu poučavanja, kao i teškoće u nabavljanju prikladnih materijala i organiziranju aktivnosti, mogućnost zamora ili dosade (npr. Kaye 2007).

3.1. Uloge i stavovi predavača

Izuzev činjenice da se za sadržajno predavanje treba prije svega dobro pripremiti, osobito kada je riječ o poučavanju stranoga jezika, predavač na umu uvijek treba imati i način na koji sadržaj predavanja planira izložiti. Predavač koji poučava samo jednu osobu u predavanju, uz kreativnost, predanost i strastvenost kojom pristupa poslu, treba unositi i sustavno promišljanje o različitim ulogama koje preuzima tijekom predavanja, o stavovima prema osobi koju poučava, kao i o govoru tijela i gestikulaciji kao moćnome sredstvu komunikacije i pomoći u radu. Primjerice, predavač treba biti svjestan kako osoba koju poučava tijekom predavanja (uvijek i iznova) gleda samo njegovo lice, a ako je ono arogantno, ljutito i nezainteresirano, ni predavanje ne može biti poticajno i dovesti do uspjeha.

U individualnom poučavanju predavač osobito treba obratiti pozornost na stav koji iskazuje prema osobi koju poučava. Vrlo je loše kada predavači u nastavi hrvatskoga, posebno kao stranoga jezika, ne obraćaju posebnu pozornost na vlastite stavove, već se u poučavanju jeziku uglavnom “teži otkrivanju učenikovih stavova i poticanjem na njihovu promjenu ako nisu povoljni” (Jelaska 2005: 115). Predavač, htio on to ili ne, ne može pobjeći od stvaranja stavova i osjećaja prema osobi koju poučava, bili oni pozitivni ili negativni, a oni uvelike mogu utjecati na rezultate koje predavač postiže svojim predavanjima. P. Wilberg (1994: 9) ističe da potiskivanje stavova i osjećaja ispod maske hladne profesionalnosti ne pomaže te da je predavaču bolje upitati se što može naučiti od osobe koju poučava i na profesionalnoj i na osobnoj razini. Stav predavača prema osobi koju poučava treba voditi uspostavi kvalitetnoga odnosa utemeljenoga na uzajamnome poštovanju. Predavač treba hrabriti, pohvaliti, poticati, upućivati dobronamjernu kritiku, ali i oslušivati potrebe osobe koju poučava kako bi stečeno jezično znanje kao ishod predavanja bilo zadovoljavajuće.

U uobičajenoj jezičnoj nastavi predavač ima različite uloge tijekom predavanja — on je predavač, jezični autoritet, onaj koji nadzire, onaj koji mjeri vrijeme i dr. (Wilberg 1994, Bošnjak, Filipović 2008). Uloga je predavača u individualnom poučavanju, premda slična, ipak nešto drugačija — on je kolega, ogledalo, prijatelj, autoritet u odnosu na formu, a ne toliko u od-

nosu na sadržaj. Razlika je u tome što u uobičajenoj nastavi promjena uloge predavača najčešće kreće svrhovito od njega samoga, dok se u individualnom poučavanju uloga predavača najčešće mijenja ovisno o raspoloženjima i potrebama osobe koju predavač poučava. Predavač u individualnom poučavanju treba reagirati na promjene raspoloženja osobe koju poučava i na zahtjeve koje ona nameće, ne bi se trebao ponašati kao svojevrsni rukovoditelj ili nadzornik predavaonice (Wilberg 1994: 6). Katkada je vrlo teško uspostaviti ravnotežu između tradicionalnoga poimanja predavača i onoga prilagodljivijega i suosjećajnijega koji je neizbježan u individualnom poučavanju. U individualnom poučavanju prisnost sporazumijevanja znači bolju priliku da se predavač i pojedinac približe jedan drugomu, ali time i veću opasnost da se istaknu nesuglasice (Kaye 2007).

Stoga se navedenim ulogama može nadodati i uloga psihologa. Ta uloga kod predavača treba doći do izražaja jer on treba moći procijeniti kada osobi koju poučava nedostaje motivacije, kada predavanje treba preusmjeriti jer trenutni sadržaji ne luče željene rezultate, kada treba napraviti stanku, kada ga treba autoritativno, a kada prijateljski upozoriti na potrebu ulaganja dodatnoga truda, energije i vremena u svladavanje određenih sadržaja. Kada predavač provede stotine sati s osobom koju poučava, jednostavno će početi zamjećivati promjene u njezinu ponašanju i raspoloženju. Predavač se ne treba i ne smije u doslovnome smislu pretvoriti u psihologa, roditelja ili prijatelja, ali svakako treba oslušivati promjene u raspoloženju osobe koju poučava i u skladu s time mijenjati svoju ulogu i svoje predavanje (npr. u slučajevima kada je raspoloženje negativno ne treba zahtijevati pregršt interakcije, nego raditi jednostavnije vježbe koje zahtijevaju samostalan rad u tišini). P. Wilberg (1994) ističe kako predavač u individualnom poučavanju u svakome trenutku treba biti posve svjestan uloge koju ima u odnosu prema osobi koju poučava. Tako se postižu daleko valjaniji rezultati i uspostavlja kompromis između predavača i osobe koju se poučava te plodonosan ritam predavanja.

Prozaičnost u odabiru tema te suzdržanost i odmjerjenost u načinu izražavanja i gestikulaciji predavača često mogu biti kontraproduktivne i potaknuti onoga koji uči strani jezik na povlačenje, primjerice na zaziranje od pokušaja stvaranja iskaza zbog nesigurnosti i straha od pogreške. Upravo su strah od jezika i psihološka nesigurnost važni čimbenici koji izrazito nepovoljno utječu na uspjeh u ovladavanju stranim jezikom (npr. Mihaljević-Djigunović 2006, Jelaska 2005: 119). Dakako da se sa spomenutim uspostavljanjima ravnoteže susreće i predavač koji radi s većim brojem osoba koje u skupini uče strani jezik, ali u poučavanju samo jedne osobe predavač se susreće s daleko osjetljivijim nijansama te ravnoteže budući da je u takvome radu potrebno ostvariti suradnju i pozitivno radno ozračje samo s njom. To često znači da bi predavač trebao uzimati u obzir različita raspoloženja

osobe koju poučava. Ako je ona nezainteresirana, zbunjena ili iscrpljena, predavač ne može očekivati kvalitetno ispunjeno vrijeme i plodan rad koliko god se trudio. Problem dodatno naglašava i nedostatak trećih osoba koje bi se u tome kritičnome trenutku mogle angažirati te time nezainteresiranoj, zbunjenoj ili iscrpljenoj osobi dati vremena za psihički odmor (nerealno je očekivati nečiju potpunu koncentraciju tijekom svake minute svakoga u nizu predavanja, a bez vremena za odmor).

Kada predavač radi s većom skupinom, tada može privremeno zanemariti vidnu nezainteresiranost pojedinaca i usmjeriti se na ostale aktivne sudionike predavanja, no u individualnom poučavanju to jednostavno nije moguće jer nema nikoga drugoga. Predavač bi trebao zamijetiti povremeni gubitak zainteresiranosti osobe koju poučava, njezinu nemotiviranost i zabrinutost jer predavanja sluša sama te ju, kao što je ranije i spomenuto, hrabriti i isticati pogodnosti koje dobiva takvim načinom obrazovanja. P. Wilberg (1994: 17) smatra da je potrebno slijediti moto ‘mi smo u ovome zajedno!’ te ističe kako “u ovome odnosu uloga i stupanj inicijative predavača ovisi o razini, zrelosti, inteligenciji i neovisnosti studenta. Predavač će se ponašati kao roditelj prema početniku ili će zauzeti ulogu profesionalnoga savjetnika pomažući studentu u njegovim ciljevima. Što više student napreduje, više odgovornosti preuzima na sebe.”

3.2. Sugovornici

U govornim vježbama osobe koje uče strani jezik daleko se ugodnije osjećaju kada razgovaraju s nekim tko je na njihovoj jezičnoj razini — tako mogu opuštenije raspravljati o zadanoj temi pri čemu ih predavač, držeći se postrance, može nenametljivo slušati i uočavati pogreške koje stvaraju u govoru. Takvi zadatci poboljšavaju komunikacijske sposobnosti, čak i u izrazito heterogenim skupinama.

Neravnopravan položaj — U individualnom poučavanju predavač preuzima mjesto sugovornika, što dakako dovodi do neravnopravnosti položaja — osoba koja uči strani jezik osjeća se ugroženom jer ne može biti na istoj jezičnoj razini kao i njezin sugovornik što dovodi do stvaranja osjećaja nesigurnosti i posljedično veće količine odstupanja, propusta ili pogrešaka. Činjenica da će sugovornik u zajedničkim zadacima uvijek biti bolji i uspješniji može dovesti ne samo do pada zainteresiranosti za takav oblik zadataka, nego i do osjećaja napetosti kod osobe koja uči strani jezik s predavačem sama, a u najgoremu slučaju, do gubljenja motivacije za učenje stranoga jezika. Jedan od izraženijih problema, posebno na visokoškolskoj razini, svakako je i nepostojanje uvjeta za razvoj pozitivne ambicioznosti i poticanje zdravoga natjecateljskoga duha kod studenta. Nakon određenoga vremena, ako student nema nikoga od koga može postići lošije, ali ni bolje rezultate,

s kim se može mjeriti i natjecati, u njemu se stvara osjećaj ravnodušnosti i bezbrižnosti. Predavač bi trebao pojednostaviti jezik kojim se obraća studentu, ne ispravljati ga odmah tijekom vježbe, nego pomno slušati i tek na kraju vježbe ili predavanja upozoriti na pogreške (v. Bošnjak, Filipović 2008).

Nadomještavanje sugovornika — U takvome slučaju predavaču preostaje probuditi kod studenta potrebu za napretkom koji će biti praćen, pojačano komentiran te nagrađen. Predavač bi ga trebao stalno podsjećati i da će sve što nauči u predavaonici tijekom posjeta Hrvatskoj moći i iskoristiti, potom mu pokazati različite videozapise osoba koje uče hrvatski jezik, koje jednako griješe, ali s osmijehom nastavljaju dalje (npr. Croaticum je postavio nekoliko takvih videozapisa na svoje internetske stranice). Na taj način student može vidjeti da postoji zanimanje za studijski smjer i jezik koji je odabrao te da će usprkos njegovoj trenutnoj situaciji i on u budućnosti moći komunicirati na hrvatskom jeziku u različitim životnim situacijama i s ljudima različitoga porijekla i različitoga jezičnoga predznanja. Predavač može poticati internetsku komunikaciju studenta s ostalim studentima hrvatskoga kao stranoga jezika (Facebook, Twitter, blogovi, forumi i sl.). Također, predavač može i stupiti u vezu s kolegama, razgovarati o razini znanja njihovih studenata te na taj način pokušati stvoriti viziju optimalnih rezultata i postaviti ljestvicu s realnim očekivanjima u svome radu.

Praćenje napretka — Nedostatak drugih studenata koji uče hrvatski problem je i predavaču jer ne može objektivno pratiti kvalitetu svojega rada niti doći do vjerodostojnih povratnih podataka o napretku studenta. To se može nadoknaditi davanjem kratkih testova ili vježba u redovitim, kraćim razmacima te bilježenjem i detaljnim komentarom rezultata. Tako student može htjeti biti bolji jer ga se može i nagraditi primjericama dodatnim bodovima na ispitu, oslobađanjem od određenih obveza, ali i pohvalnim, poticajnim riječima koje provjereno bude osjećaj ispunjenosti i želje za napretkom.

Povlašteni položaj — U većim skupinama ekstrovertiranije se osobe više ističu, češće govore i unaprjeđuju svoje komunikacijske sposobnosti, dok one povučenije manje dolaze do izražaja. Osoba koja uči strani jezik kao pojedinac ima stalnu pažnju predavača i može više i češće govoriti nego što bi to mogla u skupini — kao povlasticu ima pregršt vremena za izražavanje stavova, misli i komentara vezanih uz gradivo koje se obrađuje te mogućnost postavljanja pitanja za svaku pa i najmanju pojedinost koja joj je ostala nejasna ili nedoumicu koju možda ima. U radu samo s jednom osobom predavač može doznati i služiti se podacima iz osobnoga života pojedinca, što dovodi do aktualizacije i autentičnosti, ili može stvarati vježbe u odnosu na pojedinčeve sklonosti različitim aktivnostima. Sve su to pojedinosti koje

pozitivno podupiru napredak, potiču autentičnu komunikaciju i intenziviraju motivaciju. Stoga bi osoba koja uči jezik sama s predavačem treba biti svjesna da mora preuzeti veću odgovornost nego u brojnijoj skupini, npr. gradivo koje je teže ponavlja joj se i po nekoliko puta, predavač ulaže sav svoj trud i napor kako bi što izradio ciljane vježbe prilagođene isključivo njoj, prilagodio joj tempo i način predavanja. Iako takvu količinu odgovornosti povremeno može shvatiti kao nepravdu, poslije se to može pokazati kao prednost koja je presudno plodonosno utjecala na razvoj njezine komunikacijske osposobljenosti, osobito u odnosu na one koji su bili dijelom daleko brojnije skupine tijekom učenja stranoga jezika.

3.3. Motiviranost

Potaknutost na učenje ili motivacija, a postoje različite vrste motivacije, složena je pojava u ovladavanju jezikom koja je uz čimbenike kao što su želja za učenjem, odnos prema činu učenja ili jeziku, nadarenost za jezike i uloženi trud “jedan od najvažnijih utjecaja na uspjeh u ovladavanju jezikom” (Jelaska 2005: 111–115). U individualnoj nastavi na visokoškolskoj razini predavač se nakon studentova početničkoga entuzijazma najčešće susreće s nedostatkom motivacije. Psihološka nesigurnost osobito negativno može utjecati na motivaciju, a upravo se to može dogoditi studentu koji uči strani jezik individualnim pristupom. Student se počinje brinuti zašto je sam, koliko time gubi na kvaliteti nastave, ali koliko gubi i u samome iskustvu studiranja. Takva razmišljanja u konačnici prijete razvijanjem negativnih stavova koji mogu u potpunosti upravljati studentovim postignućima i napredovanjem u ovladanosti jezikom.

Predavač treba pravovremeno zamijetiti takve trenutke, razgovarati sa studentom, iskreno i prijateljski (nikako s razine autoriteta), ulažući sav mogući trud kako nedostatak motivacije ne bi postao nepremostiva prepreka. Treba ga ponovno upozoriti na razne prednosti takvoga oblika predavanja, ne samo zbog njemu prilagođenijeg ritma rada. No bodrenje i uvjeravanje studenta u ispravnost njegova izbora često je iscrpljujuće i za samoga predavača budući da se i on sam osjeća nezadovoljno i nemotivirano kada vidi neraspoloženoga studenta (no student to nikako ne bi smio primijetiti). Tomu se začaranomu krugu može stati na kraj ako se takvi dani shvate kao dio neizbježnoga ciklusa studentova sazrijevanja i preispitivanja tijekom kojega bi mu predavač trebao biti potpora i oslonac. Predavač bi na temelju svojega osobnoga i profesionalnoga iskustva trebao pronaći iskreno razumijevanje za studenta. Isto tako, ako predavač ulaže velik napor u svoj rad i nastoji biti poticajan i inovativan, student će mu biti zahvalan i nastojat će s njim kvalitetno surađivati. U trenutcima osobnoga nezadovoljstva i preispitivanja predavač bi trebao razgovarati s kolegama koji su u istoj ili sličnoj

situaciji, ali i prisjetiti se nedostataka rada u skupini te tako uvidjeti dobre strane individualnog poučavanja.

Osoba koja na individualan način uči strani jezik mora imati na umu da je sva pozornost posvećena upravo njoj te da se stoga njezine jezične vještine, uz ulaganje potrebnoga truda, mogu u kratkome razdoblju razviti do neočekivane razine. Velika prednost osobe koja uči strani jezik individualnim poučavanjem određena je povlaštenost, tj. usmjerenost cijeloga procesa na nju, njezine potrebe i ritam rada. Kad usvoji određena temeljna znanja, predavač može teme i sadržaje predavanja podrediti zanimanjima osobe koju poučava kako bi u potpunosti zadobio njezinu pozornost, potaknuo aktivnost i unio dinamičnost u svoja predavanja. Ako određene teme izazivaju pasivnost kod osobe koju se poučava, predavač uvijek može improvizirati, promijeniti smjer predavanja, staviti naglasak na neke druge vježbe ili vrste zadataka te ih na taj način prilagoditi potrebama, željama i predznanju osobe koju poučava.

4. Prikaz slučaja individualno poučavanja hrvatskoga kao stranoga jezika

Tijekom niza predavanja provedenih u individualnom poučavanju između predavača i studenta u svakome se slučaju mora razviti poseban odnos koji više nego plodonosno može utjecati na predavanja, no predavač mora u svakome trenutku ostati objektivan i truditi se da na njegovu objektivnost ne utječe taj odnos, a osobito mora biti oprezan da ne padne u zamku i da student ne počne taj odnos koristiti kako bi primjerice jednostavnije položio ispite. Također, na visokoškolskoj razini, jasno je da se određena znanja moraju postići u određenome roku, kako je propisano programom studija, što se znatno razlikuje od klasičnoga individualnog poučavanja. To znači da predavač ne može izbjeći sadržaje koji su studentu dosadni, nezanimljivi ili naporni te da često nema mogućnost neograničenoga vraćanja na prethodne sadržaje. Primjerice, student ne može izbjeći predavanja iz povijesti hrvatske književnosti ili mjesecima vježbati uporabu genitiva. Dakako da se pojedine nastavne cjeline moraju obraditi neovisno o tome koliko su nezanimljive ili zahtjevne studentu, ali pojedine dijelove predavanja ipak odlikuje velika mjera prilagodljivosti i kompromisa te se na taj način u njih može unijeti dinamičnost, raznolikost i autentičnost.

4.1. Upitnik

Nakon razmatranja teorijskih osnova i iskustva predavača u nastavi, za potrebe je ovoga rada provedena kratka anketa s polaznikom individualne nastave hrvatskoga kao stranoga jezika na visokoškolskoj razini. Željelo se ut-

vrđiti koliko se teorija te iskustvo i mišljenje predavača podudaraju s mišljenjima i stavovima studenta koji je od početka svojega studiranja bio dijelom takvoga oblika nastave. Zbog nemogućnosti anonimnih odgovora zamoljen je da daje iskrene odgovore kako bi predavači dobili povratne podatke o svojem radu te poboljšali predavanja u budućnosti. Student završava prvu godinu studija hrvatskoga jezika i književnosti. U nastavku slijede postavljena pitanja i odgovori. Odgovori nisu ispravljani, no iz njih je izostavljeno sve što bi moglo upućivati na identitet studenta.

- a) Sviđa li ti se što si sam u nastavi? Koje su prednosti i nedostaci toga što si sam s profesorom/profesoricom?

Za mene nastaviti sam je nekad dobro, nekad je loše jer kad sam bio sam na predavanju mogu učiti bolje i više razumijeti. Ako nisam razumio, profesori mi objasne više i više. I s njima mogu kominikirati kad sam želio udobno. Samo mene pričaju i predavaju zato shvaćam njih bolje. Uporabimo neke materijale dok radimo na predavanju i ne zaboravim kad sam gledao te materijale. Na primjer slike i karte. Najviše mogu zapamtiti predavanja koje je specijalno predavanje. Prijatelji me pitaju da kako nastaviš ti predavanja? Ja objasnim kako radimo i oni žele biti kao ja. A nedostatak mi je bez prijateljstva u istom razredu. Zato što samo razgovaram s profesorima na hrvatskom. A u mojoj zemlji s mojim prijateljima razgovaram na mom jeziku. Treba me praksi i razgovarati hrvatskom na prijateljskim odnosima. Nemam problema s profesorima kad sam sam. Jako volim njih.

- b) Što te najviše motivira u učenju hrvatskoga jezika?

Moje snove o budućnosti meni se najviše motivira. Mislim da ću raditi kao profesor ili u nekom lijepom poslu poslije diplomiranja. Zato je sva predavanja važna, jer ću koristiti informacije u budućnosti. Puno sanjam. Želim živjeti udobno i bez dosada.

- c) Što ti je bilo najzanimljivije učiti i koje vježbe najviše voliš?

Bilo mi je najzanimljivije učiti hrvatsku gramatiku i poznati svoju kulturu, svoje prirode, važne književne i mitološke lice itd. . . Najviše volim sve gramatičke vježbe, pisati priče i dijaloge i poslije toga je čitati naglas.

- d) Kada ti je teško/dosadno na predavanju?

Kada mi je dosadno jako teško koncentrirati svim predavanjima, osobito kad sam bio predavanje slušanja, onda jako mi je teško vježbati i dok slušam razumjeti jer brzo govore. Ali ja ću učiti govoriti brzo.

e) Kako ti se sviđa prostor u kojemu se odvija nastava?

Naš prostor je miran, tih i čist. Nemamo lijep pogled nego gledamo zgrade. Nekad bučno je na prostoru jer se čuje glase iz zgrade. Ne smeta više ali htio bih lijep pogled. A sunce ne dolazi u naš kabinet zato nam je malo hladno kad je bila malu temperaturu. Sviđa mi se naš prostor bez obzira. Imamo postere o hrvatskoj kulturi i ljepoti na zidu. Ako nemamo lijep pogled, onda imamo postere. Dok gledam, osjećam se kao sam u Hrvatskoj.

Usporedbom se može uvidjeti kako iznesena teorijska promišljanja o prednostima i nedostacima individualne nastave pokazuju veliku sličnost s razmišljanjima polaznika takvoga oblika nastave. Drugim riječima, mišljenje polaznika individualne nastave hrvatskoga kao stranoga jezika upotpunjuje činjenice i pretpostavke koje su iznesene u radu, utemeljene na iskustvu njegovih predavača i na teorijskim osvrtima u literaturi koja govori o prednostima i nedostacima takvoga oblika rada. Polaznik je svjestan da individualnom nastavom dobiva potpunu pažnju osoba koje ga poučavaju te da time može poboljšati svoju komunikacijsku osposobljenost, zamjećuje važnost prostora u kojemu svakodnevno boravi. S druge strane kao nedostatke takvoga oblika rada ističe činjenicu kako je sam pa ne može sklapati prijateljstva, ne može vježbati hrvatski jezik na opuštenoj, neformalnoj razini. Upozorava i na poteškoće u koncentraciji s obzirom da mu je iznimno teško biti uvijek usredotočen na predavanju.

5. Zaključak

Kao i svaki drugi oblik poučavanja i individualno poučavanje, tj. poučavanje *jedan na jedan*, nosi svoje prednosti i nedostatke te postavlja izazove kako pred predavača tako i pred osobu koja na takav način uči neki strani jezik. Predavaču se kao otežavajuća okolnost pojavljuje nedostatak priručnika za učenje i poučavanje stranoga jezika na takav način te općenit nedostatak opisanih konkretnih iskustava u takvom obliku poučavanja. Tomu svakako treba pridodati i pojedinčev često pojačani strah od jezičnih pogrešaka te njegovu komunikacijsku nesigurnost koji su izravno povezani s njegovom osamljenošću. Te otežavajuće okolnosti, dakako, izravno djeluju i na predavača, na njegov stav, motivaciju te pristup radu. Nadalje, pojedincu problem predstavlja i izostanak natjecateljskoga duha te nedostatak motivacije i koncentracije koji proizlazi iz katkada iscrpljujućih predavanja na kojima je sva pažnja, ali i sva očekivanja, usmjerena upravo prema njemu. Time dolazi do zasićenosti takvim oblikom poučavanja koji se znatno razlikuje od uobičajenoga oblika poučavanja i studiranja. Stoga je važno da u individualnom poučavanju stranoga jezika (ali i u individualnom poučavanju uopće) oba sudionika procesa postanu svjesna prednosti, ali i nedostataka takvog

poučavanja te zajednički daju svoj doprinos i iskoriste uvjete takvoga oblika rada to je moguće više. Svjesni kako je katkada teško poučavati i biti poučavan i u tradicionalnom obliku poučavanja, ne treba se odviše opterećivati negativnim stranama individualnog poučavanja, već je nužno osvrnuti se na one pozitivne, a to su prije svega usmjerenost i prilagođenost cjelokupnoga procesa poučavanja na pojedinca te autentičnost komunikacije koja se ostvaruje tijekom procesa. Svjesnom prilagodljivošću u radu, raznolikošću radnih materijala i načina predavanja predavač može izrazito uspješno motivirati osobu koju poučava te utjecati na konačnu vrsnost njezinih komunikacijskih vještina. Predavačev uloženi trud zasigurno će uroditi pozitivnom povratnom informacijom, a individualno poučavanje može biti izrazito uspješno. Ipak, i predavač i osoba koja uči strani jezik na takav način u svakome trenutku moraju imati na umu da konačni rezultati ovise o njihovoj suradnji, tj. o njima samima. Iskustva izložena u ovome radu mogu to potvrditi.

6. Literatura

- Aleksovski, M. (2008) Aktivnosti u nastavi hrvatskoga jezika kao drugoga i stranoga za početnike, *LAHOR* 5: 97–113.
- Bošnjak, M., Filipović, D. (2009) Međudjelovanje učitelja i učenika hrvatskoga kao stranoga jezika na nastavi, *LAHOR* 7: 1–24.
- Bošnjak, M., Cvikić, L. (2012) *Hrvatski u malom prstu — leksički priručnik za početno učenje hrvatskoga 1*, Zagreb: Hrvatsko filološko društvo.
- Cvikić, L. (2005) Pregled priručnika hrvatskoga kao drugoga i stranoga jezika, u Z. Jelaska i sur. *Hrvatski kao drugi i strani jezik*, Zagreb: Hrvatska sveučilišna naklada, 219–225.
- Čilaš-Mikulić, M., Gulešić-Machata, M., Udier, S. L. (2008) *Razgovarajte s nama! Udžbenik hrvatskog jezika za više početnike, s CD-om*, Zagreb: FF Press.
- Čilaš-Mikulić, M., Gulešić-Machata, M., Udier, S. L. (2011) *Razgovarajte s nama! Udžbenik hrvatskog jezika za niži srednji stupanj, s CD-om*, Zagreb: FF Press.
- Jelaska, Z. (2005) Učenje i poučavanje drugoga jezika, u Z. Jelaska i sur. *Hrvatski kao drugi i strani jezik*, Zagreb: Hrvatska sveučilišna naklada, 108–124.
- Jelaska, Z. (2009) Udžbenici inojezičnoga hrvatskoga, *Croatian Studies Review* 5: 221–238.
- Korljan, J. (2010) Stavovi o udžbenicima za početnu razinu učenja hrvatskoga kao J2, *LAHOR* 9: 60–77.
- Kaye, P. (2007) *Teaching one to one* (<http://www.teachingenglish.org.uk/articles/teaching-one-one>) (1. 12. 2012.).
- Mihaljević-Djigunović (2006) Povezanost straha od jezika s drugim individualnim faktorima, *Studia Romanica et Anglica Zagrabiensia* 49: 201–212.

- Novak-Milić, J. i Gulešić-Machata, M. (2006) Međukulturna kompetencija u nastavi hrvatskoga kao drugoga i stranoga jezika, *LAHOR* 1: 69–82.
- Osborne, P. (2005) *Teaching English One to One*, London: Modern English Publishing Ltd.
- Wilberg, P. (1994) *One to One: A Teacher's Handbook*, London: Language Teaching Publication.

One to one — individual teaching of Croatian as foreign language

This paper discusses individual teachings of Croatian as a foreign language, i.e. one to one teaching. Within literature, teaching one to one is by far the most neglected domain of foreign language teaching. The authors discuss the advantages and disadvantages of this model of teaching (especially within the system of formal education) together with experiences that this kind of teaching delivers. Theoretical considerations are supported with the authors' personal experiences and, in addition, a short questionnaire is answered by one student that was enrolled in this type of learning of Croatian as foreign language at a higher education level. Answers to this questionnaire show how theoretical considerations on individual teaching are applicable in reality. Furthermore, systematization of old and new insights on this topic are intended to serve as helpful starting point to colleagues that are, or going to be, in situations of one to one teaching.

Key words: Croatian as foreign language, foreign language teaching, individual teaching, one to one

Ključne riječi: hrvatski kao strani jezik, poučavanje stranoga jezika, individualno poučavanje, jedan na jedan